

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΡΕΤΤΗ

ΜΙΚΡΟΝ ΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ

ΤΟΜΟΣ Α΄.

Αἱ ἀκολουθίαι καὶ τῆς Μνήστρων καὶ Ἰσθμίου,
Εὐχελαίου, Χειροτονιῶν καὶ Βαπτίσματος

ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΙΔΙΑ ΚΩΔΙΚΑΣ

ΥΠΟ

Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑ

Σ. Π. 3

Α. Ο. Ρ. Ε. 2

ΚΑΘΗΓΗΤΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ Ν. Π.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Αρ. Ειδ.

5095

ΑΘΗΝΑΙ 1950

Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τὸν
καὶ τὸν Ἐνῶχ ἐν ῥήματι μετα-
άγνεια καὶ παρθενία φυλάξας,
ιούλων σου ἐν τῇ βασιλείᾳ σου.
... Τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερου-
ετέρα εὐχὴ ἐν τῷ **Κ** οὔτε εὐχὴ

ερεὺς ἐκφωνεῖ. Ἀγάλλου χώρα
οὓς νεονύμφους ὄρωσα ὡς ἄνθη
ισον τὸν γάμον τοῦτον.
ον αὐτούς.

Καὶ ὁ ἱερεὺς λέγει τὴν εὐχὴν.
Σύριε, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν,
ἁγία καὶ καταξιώσας ἡμᾶς εἰσελ-
υ ὁ δεῖνα καὶ ἡ δεῖνα τῶν φοβου-
καλούμεθα ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ ἡμῶν
ίτον, καθὼς εὐλόγησας τὸν γάμον
ρήνην καὶ τὴν χάριν σου παρά-
φοῦσι καὶ πάντα τὰ πρὸς σωτη-
τιμῶν καὶ φιλανθρωπίας... Καὶ
ν. «Εὐχὴ εἰς τὸ ἄραι καὶ λύσαι
Θεὸς ἡμῶν, ὁ παραγενόμενος...

ιν δεηθῶμεν. Ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος
δικαίων καὶ τὸ σπέρμα αὐτῶν
κῆς διαδοχαῖς αὐξάνων τὸ γένος
; κρατύνων αὐτῶν αὐτὸς εὐλό-
ύλων σου (ὁ Δ. καὶ ἡ Δ.) καὶ
συνάφειαν αὐτῶν διατήρησον ὡς
, καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ περιθέ-
βλαστάνουσιν καρπὸν ζωῆς. Καὶ
καὶ στέφανον κάλλους. Καὶ γενοῦ
ακτῆρ. Καὶ εὐλόγησον αὐτῶν τὸν
ίαντον διατήρησον ἐν πάσῃ εὐλο-

Η ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΟΥ ΕΥΧΕΛΑΙΟΥ

μέλειτον, ὅτι ἡ εὐχὴ αὐτῇ καὶ ἐν τῷ πλείονος εὐχῆς περιέχοντι Βαββεθινῷ εἴρηται πρῶτη, πιθανώτατα δὲ ταύτην ὑπανίσταται καὶ διάταξις τῆς τοῦ αὐτοῦ κωδικῆς ὑπερόντου τῆς τρίτης εὐχῆς ἔχουσα ὡς ἔπειτα: «Ὁμοίως καὶ εἰς τὴν ἔκττην φθὴν ὁ ἱερεὺς τὴν τρίτην εὐχὴν καὶ ἑτέρος τὴν πεντάτευον, καθὼς· ἀποβήσκη». Πεντάτευος ἴσως εἶνε ἡ σύντομος αὐτῇ εὐχῇ, ἥτις ἐπανελαμβάνετο καὶ κατὰ τὸν Βαββεθινὸν μετὰ τὸν λοιπὸν εὐχὼν.

Ἡ ἐν τῷ **P** ἑτέρα εὐχὴ εἶνε ἡ κατὰ τὴν μαρτυρίαν πάντων ἐν γενεῇ τῶν κωδικῶν ἀπαγγελιομένη καὶ κατὰ τὸ ἔντυπον ὑφ' ἐνὸς ἑκάστου τῶν ἱερέων κατὰ τὴν διὰ τοῦ ἡγιασμένου ἑλαιοῦ χρίσιν τοῦ ἀσθενοῦντος ἢ τοῦ τελόντος τὸ εὐχέλαιον «Πάτερ, ἄγιε, ἵαρε τὸν ψυχὼν καὶ τὸν σωμάτων...».

Τὸ διάγραμμα δὲ περὶ παρῆκει ὁ **P** ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἔχει ὡς ἑξῆς: Μετὰ τὴν προσκομιδὴν καὶ πρὸ τῆς ἐνδόξεως τῆς λειτουργίας συντελεῖται ὁ καθιγιασμός τοῦ ἑλαιοῦ διὰ τῆς ὑφ' ἐνὸς ἑκάστου τῶν ἱερέων ἀπαγγελίας τῆς πρῶτης εὐχῆς. Μετὰ τοῦτο ἄρχεται ἡ λειτουργία, ἀναγινωσκόμενων ἐνὸς μόνου ἑνὸς ἀναγνωσμάτων (Ἀποστόλος ὁ α'. τοῦ ἔντυπου· Εὐαγγέλιον τὸ γ' τοῦ ἔντυπου), καὶ μετὰ τὸ πέρας ταύτης, ἀλλὰ πρὸ τῆς ἀποδόσεως, ἐπακολουθεῖ ἡ χρίσις πάντων τῶν παροσταμένων καὶ τῶν θυγῶν, θυγίδων, ὑπερθύγων κλπ. τοῦ οἴκου, τῶν ἐπὶ τῆς ἱερέων ἱερουργούντων ἀλληλοδιαδόχως ἐπὶ ἐκταίμενον.

Ὅτι ὁ **P** προσεργίξει περισσότερον παντὸς ἄλλου τῶν ὑπ' ὀψει ἡμῶν κωδικῶν καὶ τῶν κατωθι παρατιθεμένων διατάξεων πρὸς τὴν πρῶτην τῶν πρῶτων αἰώνων, πείθεται τῆς, ὅταν λάβῃ ὑπ' ὀψει τοῦ ὅτι κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ Ιου καὶ Δου αἰῶνος χρονολογούμενης μαρτυρίας ὁ καθιγιασμός τοῦ ἑλαιοῦ ἐγίνετο διὰ μᾶς μόνης εὐχῆς. Οὕτω κατὰ τὴν Αἰγυπτιακὴν Διάταξιν καὶ τὰς πιθανώτατα ἐξ αὐτῆς προεβόλως Ἀποστολικῆς Διαταγῆς καὶ τὴν Διαθήκην τοῦ Κυρίου (ᾧδε παράκλημα ὑπ' ἀριθ. 2) ἡ εὐλογία καὶ ὁ ἡγιασμός τοῦ ἑλαιοῦ πρὸς θεομακρίαν ἐγίνετο διὰ μᾶς καὶ μόνης εὐχῆς. Ἐν τῷ εὐχολογίῳ Σεραπίωνος τοῦ Θιμουῆς ἐξ ἄλλου (ᾧδε παράκλημα ὑπ' ἀριθ. 3) ἀπαρτῶσι μὲν δύο εὐχαί, ἀλλὰ κεχωρισμέναι ἀλλήλων. Ἐκ τούτων ἡ μὲν πρῶτη περιλαμβανομένη εἰς τὴν εὐχὴς τῆς ἀναφορᾶς (πέριττη κατὰ σεβδὴν) καὶ ἐπαρφομένη **εὐχὴ περὶ τῶν προσφερομένων ἑλαιοῦ** ἀνεγινώσκειτο, ὡς φαίνεται, κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς θείας λειτουργίας, ἔφ' ὅσον μετὰ τῶν πρὸς τὴν θείαν Εὐχρησιάν ἀναγκαῖον εἰδὼν προσεφύετο καὶ ἑλαιοῦ πρὸς εὐλογίαν ὑπὲρ ἀσθενούντων ἢ δὲ δευτέρα (17η κατὰ σεβδὴν) φαίνεται, ὅτι ἐχρησιμοποιεῖτο, ὁσῶς κεχωρισμένως καὶ ἀσέτως πρὸς τὴν θείαν λειτουργίαν ἡθολογέτο ἑλαιοῦ ἡ ἄτος ἡ ὑδὼρ νοσούντων. Πάτως οὐδὲν ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ Εὐχολογίου ὑπερφαίνεται, ὅτι ἐξεζητεῖτο ἡ ἀνάγνωσις ἀφορέτων τῶν εὐχῶν συγχρόνως, ἀλλὰ τοῦνεντον ἡ ἀπ' ἀλλήλων ἀπομάχυνσις τῶν εὐχῶν ὑποδηλοῖ, ὅτι ἀνεξαρτήτως ἀλλήλων ἐγίνετο χρῆσις τούτων. Οὕτως ὁ κωδὴ **P** ἐκπροσωπεῖ ἐντέλως τῆς καὶ ἄλλος τὴν πρῶτην τῶν

πρῶτων αἰώνων, καθ' ἣν διὰ μᾶς καὶ μόνης εὐχῆς καθιγιασέτο τὸ ἑλαιοῦ τῶν ἀσθενῶν, φυσικὸν δ' ἦτο κατὰ τὴν ἐνὶ τῶν προσφύετων διὰ τοῦ ἡθολογμένου ἑλαιοῦ χρίσιν τῶν ἀσθενῶν ᾧ ἀπαγγέλλοντο ὑπ' αὐτῶν καὶ λέξεαι τῆς, αἵτινες ἐν τέλει διεισφορῶθησαν εἰς τὴν εὐχὴν Πάτερ ἄγιε... Πρὸς τὴν ἀρχαίαν πρῶτην παρουσιάζετα σύμφωνος ὁ **P** καὶ κατὰ τὸ ὅτι τάσκει τὸν καθιγιασμὸν τοῦ ἑλαιοῦ μετὰ τὴν προσκομιδὴν καὶ πρὸ θείων τῶν ἄτων. Συνήθως, ὡς ὑποδηλοῖται καὶ ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς σαφούς τῆς πρῶτης εὐχῆς τοῦ Σεραπίωνος, τὸ πρὸς χρίσιν τῶν ἀσθενῶν κομιζόμενον ἑλαιοῦ προσεφύετο μετὰ τοῦ πρὸς τέλος τῆς θείας Εὐχαριστίας ἄτου καὶ οἴνου, καὶ ἡθολογέτο κατὰ τὴν Πιόθεσιν, ὡς μαρτυρεῖται πρῶτος ὑπὸ τῆς Αἰγυπτιακῆς Διατάξεως («Si quis oleum offert, secundum panis oblationem et vinum et non ad sermonem dicat»). Τὸ ὅτι δὲ κατὰ τὸν **P** παρουσιάζεται εἰς ἰδίαν ἀκολουθίαν συνετελεμένη ἡ εὐλογία τοῦ ἑλαιοῦ, διὰ τοῦ Εὐχολογίου ὁ Θεὸς ἀρχομένη καὶ μετὰ τοῦ πέρας τοῦ «Ὁρθρου καὶ τῆς ἐνδόξεως τῆς λειτουργίας διεξυγούμενη, δὲν εἶνε ἀνεκβόσεός τινος ἐν τῇ ἀρχαίᾳ πρῶτῃ τῆς ἐκκλησίας, ὡς δύναται τῆς νῦν συναγέλλῃ ἐκ τῆς ἀνωτέρας μνημονευθείσης 17ης εὐχῆς τοῦ Σεραπίωνος.

2. Ὁ Β (ᾧδε παράκλημα ὑπ' ἀριθ. 4) παρουσιάζει μεταγενεστέρων πως ἐξέλιξιν τῆς ἀκολουθίας τοῦ Εὐχελαίου, μολοντά, καθ' ἥλκιαν τυγχάνει παλαιότερος τοῦ κωδικῆς **P**. Καὶ δὲν ἔχομεν μὲν ἀκόμη τὰ ἐπὶ τῆς εὐχῆς τῶν ἀναγνωσμάτων, ἐν δὲ ἔνα ἑκάστου τῶν ἐπὶ τῆς προσφύετων τῶν συμμετεχόντων εἰς τὴν τέλειαν τοῦ μυστηρίου. Ἐχομεν ὅμως εὐχὰς ἐπὶ τῆς ἀναγινώσκουσας ἐν παννυχίδι καὶ διακοῦσης τῆς ἀκολουθίας τοῦ «Ὁρθρου καὶ εἰς ἀντακατάστασιν πιθανώτατα τῶν συνήθως κατὰ τὴν δόξιν καὶ τοὺς αἰῶνας ἀναγνωσκόμενων. Διότι ἡ μὲν δευτέρα τούτων ἀνεγινώσκετο ὑπὸ τοῦ δευτέρου ἱερέως εἰς τὴν τρίτην ὁδὴν τοῦ κανόνος, ἡ τρίτη εἰς τὴν ἔκττην ὁδὴν καὶ ἡ τετάρτη εἰς τοὺς αἰῶνας. Οὕτω ἐν τῇ διατάξει τοῦ εὐχελαίου κατὰ τὸν Β ἔχομεν καὶ μετὰ τὴν τελευταίαν εὐχὴν ἄρχεται ἡ θεία λειτουργία, καθ' ἣν ὁρθρου καὶ μετὰ τὴν τελευταίαν εὐχὴν ἄρχεται ἡ θεία λειτουργία, καθ' ἣν ἀναγινώσκεται ἐν καὶ μόνον ἑνὸς ἀναγνωσμάτων, τὸ αὖ ἐν τῷ ἔντυπῳ ἐκ τῶν ἀποστόλων καὶ τὸ Λουκ. 10, 1 καὶ ἑξῆς ἐκ τῶν εὐαγγελίων. Ἡ χρίσις τοῦ ἀσθενούντος καὶ ὅλου τοῦ οἴκου αὐτοῦ γίνεται μετὰ τὴν πλῆθυνσιν τῆς λειτουργίας καὶ πρὸ τῆς ἀποδόσεως αὐτῆς, κατ' αὐτὴν δ' ἑκάστος τῶν προσφύετων «δίδει εὐχὴν τὴν προεγεγραμμένην καὶ ἀλείφει τὸ μέτωπον καὶ τὰ ὦτα καὶ τὰς χεῖρας τοῦ ἀσθενούντος». Ἀξιοσημείωτον ὅτι ὡς πρῶτη εὐχὴ, ἀναγινωσκόμενη κατὰ τὴν μεγάλην συναγωγὴν τοῦ ὁρθρου, τοποθετεῖται ἡ καὶ ἐν τῷ ἔντυπῳ καὶ ἐν τῷ **P** πρῶτη ἀρρηθριμένη «Κίριε ὁ Θεός, ὁ τῷ σὺ εἴσεις...», ἡ ἐν ἄλλοις κωδικῶν ἐπαρφομένη «**Εὐχὴ τοῦ ἑλαιοῦ**» τελευταία δὲ ἡ κατὰ τὸν **P** δευτέρα, ἡ κατὰ τὸ ἔντυπον ὑφ' ἐνὸς ἑκάστου τῶν προσφύετων ἐπαναλαμβάνομένη κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς χρί-

ψάλλεται παντοτε κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ὁρθρου (καὶ πρὸ τοῦ Ἑὐλογημένη ἡ βασιλεία... ὁσάκις τῷ ὁρθρῷ ἐπισυνάπτεται ἡ θεία λειτουργία, ὡς ἐν ταῖς Κυριακαῖς καὶ ἑορταῖς). Ἐπακολουθεῖ ἡ συναπτή, ἀντιστοιχοῦσα εἰς τὴν μεγάλην συναπτήν τὴν πρὸ τοῦ α' ἀντιφώνου τῆς θείας λειτουργίας, καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν τοῦ δόγλου Ἑλίου ψάλλονται τροπάρια ἀντιστοιχοῦντα τοιαῦτα πρὸς τὰ ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ πρὸ τοῦ Ίμνου τοῦ ψαλλόμενου τοιαῦτα. Ἐπακολουθοῦσι τὰ ἑπτὰ ζεύγη τῶν ἀντηχημάτων, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἐπισυνάπτεται ἑκτενῆς καὶ εὐχῇ, ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὴν καὶ ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ ἐπακολουθοῦσαν τῷ εὐαγγελικῷ ἀναγγέσματι ἑκτενῆς καὶ εὐχῇ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ θεία λειτουργία παραλείπεται ἥδη, ἕκαστος τῶν ἱερέων συμπληροῖ πλήρως τὸ ἀντηκον αὐτῷ μέρος, ἐπαλείφων τὸν ἀδινῆ μετὰ τὴν εὐχὴν τὴν ἐπακολουθοῦσαν εἰς τὸ εὐαγγελικὸν ἀναγγέσμα, τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἀντηκωνοθέν, οὗτο δὲ ἡ χάρις δεν γίνεται ὁμαδικῶς ἐν τῷ τέλει, ὡς ἐγίνετα ἐν τῇ τάξει τοῦ εὐχολαίου, καθ' ἣν συνεπεσείετο ἡ θ. λειτουργία. Τῆς παλαιᾶς ταύτης τάξεως ἀπολείμμα εἶναι τὸ ἐν τέλει τῆς σημερινῆς ἀκολουθίας ψαλλόμενον ἰδιόμελον, ὅπερ ἄλλοτε ἐψάλλετο κατὰ τὴν διδρακταίαν τῆς μετὰ τὸ πέρας τοῦ εὐχολαίου λαμβανούσης χάριαν χάριτος τοῦ ἀδοιχοῦντος καὶ τοῦ οἴκου αὐτοῦ καὶ τῶν οἰκείων αὐτοῦ.

9. Αι άνωτέρω σημειωθείσα παρατηρήσεις, επιβεβαιώνονται και υπό διάφορων διατάξεων έγκαιρασπαρμένων εις διαφόρους κώδικας, αϊτινες επι-συναρμόμενα εις έν άπεικονίζουσι εύχρηστότητα την άκολουθηθεϊσαν έν τή εξέταξει ταύτη πορείαν. Ούτω έχομεν διάταξιν του Σ , καθ' ήν κατά το εύ-χέλαιον οι «επίτα προεβήντες ποιοῦσι τόν έσπερινόν και την παννυχίδα». Η διάταξις αύτη επιμαστυρεϊται και υπό των κωδικων I , I , I , I , και οι μέν I , I , πολύντα λόγον περί έσπεριου, κατά την προηγουμένην ήμεραν λαμ-βάνοντες χώραν, καθ' όν μετά τόν προουμακόν και την συναπτήν ψάλλον-τα εις τό Κύριον έκέκραξα συχηρά τή εις τους αϊνους σήμερον ψαλλόμενα, και περί τελέσεως του εύχελαιου «έπι την αύθρον προΐταν», καθ' ήν άνεγ-νώσκето και «ό κερών... είτα συχηρά... Είτα έκτενης και άπόκους» (II_6). Και μετά την άπόκουν έκ νέου εύλογητός ή εύλογημένη ή βασιλεία του Πατρός... (κατά τους Z , I), ίνα άρξηται ή καθ' αυτό άκολουθία του Ευχ-ελαιου. Ο δέ I περιέχεται διάταξιν, καθ' ήν «τους κανόνας ψάλλομεν και άφ' έσπερας και εις τόν όρθρον». Είτε άληθές, ότι περί Ήεραψάλλμου ουδεις των τών όθων ήμων κωδικων ποιεϊται λόγον. Άλλ' ότι έν τω πρώτω τμήματι της άκολουθίας του εύχελαιου επρόκειτο περί όρθρου δέν συναγεται μό-νον έκ διαφόρων φράσεων κωδικων τινών ούτω «...Είς τόν όρθρον μετά τό Θεός Κύριος» (II_6) «τους κανόνας ψάλλομεν... και εις τόν όρθρον» (I), άλλα και έκ του ότι τω κανόν έπονται Ήεραποσειάδιον και Άίνοι μεθ' ους κατά τους Z , I , K , O , A επακολουθει έκτενης και άπόκους, ως έν τω όρθρω, ίνα σημειωθεί ή ένταξις του δευτέρου μέρους της τέλειτς είτε διά

τοῦ Εὐολογημένη ἢ βασιλεία τοῦ Πιανός (**Z I Q α A**) εἴτε ἀπλῶς διὰ τοῦ Εὐολογητός ὁ θεός ἡμῶν (**K M O**). Ἐπὶ πλέον τινυχάνει ἀξιοσημείωτον, ὅτι κατ' ἄλλους τινὺς κώδικας (**K N α ε**) εἴτε εὐθὺς μετὰ τὴν ἔκτενῃ τοῦ πρώτου μέρους εἴτε καὶ μετὰ τὸ Εὐολογητός, ὅταν δι' αὐτοῦ ἀρχεῖται τὸ δεύτερον μέρος, γίνεται ἀμέσως μεγάλη συνταχτὴ, ἀπαιστουοῦσα προδηλῶς πρὸς τὰ εἰρηνικά τὰ ἐκπαλοποιουμένα εἰς τὸ Εὐολογημένη ἢ Βασιλεία... τῆς θείας λειτουργίας. Ἐξ ἄλλου τοσούτου ὅσα τὰ προτασσόμενα νῦν τοῦ πρώτου ζεύγους τῶν ἀναγνωσμάτων, κατὰ τὸν 1 ἐπαναλαμβάνονται πρὸ ἐκάδ-στον ζεύγους ἀναγνωσμάτων ὅπως καὶ κατὰ τὸν **H** ἐπαναλαμβάνονται ὑφ' ἐκάδ-ἑνός ἐκάστου τῶν ἐντὶ περὶβυτέων τόσων ἢ συνταχτὴ ἢ τὰ εἰρηνικά, ὅσων καὶ ἑπιστασσομένη ἐκάστῳ ζεύγει ἀναγνωσμάτων ἔκτενῃς μετὰ τῆς εὐθῆς τῆς ἔκτεντος. Οὗτο ἐκαστον ζεύγος τῶν ἀναγνωσμάτων παρουσιάζει κατὰ τοὺς κώδικας τούτους ἐκπανάλαμβανόμενον τὸ τιμῆμα τῆς λειτουργίας τὸ κα-λούμενον λειτουργία τῶν κατηχομένων.

Τοσούτα περι τῆς ἐξελίξεως τῆς ἀποδοτικῆς τοῦ Ἐργαλείου.

10. Ἐκ τῶν ἰδιαιτεροτήτων εἰς τούτους ἢ ἐκείνους τοὺς κώδικας διατιθέσων ἀπορηματόμεντοι τυγχάνουσιν αἱ ἐξῆς: 1) Τὸ πρὸς εὐλόγιαν ἔλαιον γίνεται ἐντὸς κανδήλας τοῖς ἐμμένης ἐντὸς σκαίους τινὸς ἥγουν χειρουργίου (ἁ) ἢ πινυαίου ἐξόντος αὐτάῳ ἡ κοινότης (H_κ) καὶ εἰς τὸ μέσον τοῦ αἵτου τίθεται ἡ κανδήλα (ἁ K λ). Μετὰ τῆς κανδήλας προσορράζεται καὶ ἕτερον ἀγγεῖον μετὰ ἑλαιοῦ (ἁ), ἕκ τοῦ ὁποῦο ὁ πρωτοπατὴς (H_κ) ἢ ὁ ἱερεὺς, ὅστις προόκειται νὰ λειτουργήσῃ, «κατακεκοῦ το ἔλαιον κατ' ὀλίγον ἐν τῇ κανδήλᾳ» (P). Μετὰ τὸν πρωτοπατῆν βάλαι ἔλαιον καὶ ὁ δευτερός ἱερεὺς καὶ ὁ τρίτος ἕως τῶν ἐπὶ λέγοντες τὴν εὐχὴν τοῦ ἐλαίου (H_κ Z ἁ K N E M).—2) Εἰς τὴν κανδήλαν ταύτην κατὰ μὲν τοὺς P B γίνεται μόνον ἔλαιον, κατὰ δὲ τοὺς K λ οἶνος καὶ ἔλαιον, κατὰ δὲ τοὺς εἰς ἰστέον, ὅτι ἐν τῇ M. Ἐκκλησίᾳ ἀντίθετος οἶνον εἰς τὴν κανδήλαν τοῦ εὐελαίου βάλλουσι (καὶ κατὰ τὸν H τίθεται κανδήλα μετὰ οἶνου)· κατὰ δὲ τὸν Σ_κ ἕκαστος τῶν προσεβυτέων γίνεται ἐν τῇ κανδήλᾳ ὕψος τῶν ἀγίων Θεοφανείων καὶ οἶνον καὶ ἔλαιον. — 3) Ἐν τῷ ἐλαίῳ τίθεται μοιροβόδια ἐπὶ (ἁ K λ) «μετὰ ἀπείρου (B.) ἢ τοσβίου (B Σ_κ) ἢ ἀπείρου (P) ἢ ἀπείρου ἥγουν τὸ φητέα» (M). Καὶ κατὰ μὲν τὸν P ἕκαστος τῶν ἐπὶ προσεβυτέων εὐχὴς μετὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀναγγώσων τῆς εὐχῆς τοῦ ἐλαίου «ἄπει, τὴν μοιροβόδια αὐτοῦ», μετὰ δὲ τὴν λειτουργίαν «εἰς τὸ τέλος τῆς ἀκολουθίας ὁ μὲν λειτουργήσας σβέννυσσι τὸ ἀπείρου ἑαυτοῦ καὶ ἀποκρίνεται τὰ ἐξ, καὶ οὕτω ποιοῦσι καὶ οἱ λοιποὶ μετὰ τὸ λειτουργῆσαι σβέννυνται» καθ' ἑκάστην γὰρ λειτουργεῖ εἰς μέγεθος ὅτε πληρωθῶσιν αἱ ἐπὶ». Κατὰ δὲ τοὺς ἁ K H E A Σ_κ λ ἡ θυσία ἀνάπτεται ὑπ' ἐνὸς ἑκάστου τῶν προσεβυτέων μετὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀναγγώσων τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς συνδεμένης αὐτῷ ἑκτενοῦς καὶ εὐχῆς καὶ εὐχῆς πρὸ τῆς δι' ἐλαίου χρίσεως, ὅτε ἀποχωρῶν ἀντακλισάμενος ὑπὸ τοῦ εὐ-

δὲ ἐκ τοῦ ὅτι ἐν τῇ ἐκφωνήσει, εἰς ἣν καταλήγει ἡ εὐχή, ἀνακηρύσσεται ὁ Θεὸς «Θεὸς τῶν μετανοούντων καὶ ἐπὶ ταῖς κακίαις ἡμῶν μετανοῶν»· τοιαύτη δὲ τις ἐκφώνηση ἐπισυνάπτεται κατὰ τινας τῶν κωδικῶν καὶ εἰς τὴν περὶ τῆς ὁ λόγος εὐχὴν. Μετὰ τὴν ἀπόλοισιν τέλος ὁ ὕμνος οὐ τελεῖται τὸ εὐχέλαιον «ὑποπίπτει τοῖς ἱεροῦ καὶ συγχώρησιν ἐξαγρεύειται παρ' αὐτῶν τῆς καὶ παρὰ πάντων λαμβάνει», μεθ' ὃ παρὰ τοῦ πρώτου τῶν ἱερέων κατήχησιν δέχεται, περὶ ὧν μαρτυροῦν καὶ διάφοροι νεώτεροι κώδικες, καὶ δι' οὗ **Σ Α Π**.

7. Κατὰ ταῦτα ἡ ἐξέλιξις τῆς ἀκολουθίας τοῦ Εὐχελαίου ἐχώρησεν ἀπὸ τοῦ ἐπὶ τοῦ ζεύγους τῶν εὐχῶν ἐπὶ τὰ ἑπτά. Μόλις δὲ κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Κων/λεως Νικηφόρου (1260 - 1261) ὁ πατριάρχης Κων/λεως Ἀγσένιος ὁ Ἀντοχειανὸς (1255 - 1260) ἐξέδωκε διάταξιν καθορίζουσαν, ἵνα τὸ εὐχέλαιον τελήται ἀπαυατῆτως ὑπὸ ἑπτά ἱερέων, καὶ καθόρισεν ἱσαριθμῶς εὐχάς, ἵνα ἑκάστη ὑπ' ἑκάστου τῶν ἑπτά λειτουργῶν ἀναγνωσκήται. Ἐργαζόμενοι, πάντως οὐχὶ πρὸ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος, προσετέθησαν καὶ τὰ ἑπτὰ ζεύγη ἀναγνωσμάτων, κατ' ἀρχάς ἐπὶ μόνου ζεύγους ὑπάρχοντος, καὶ τοῦτου κατὰ τὴν ἐπικολοουθούσαν ἢ παρρησιόλογον θέσιν λειτουργίαν. Εἰδικὸς κανὼν ἐν ἀρχῇ δὲν ὑπῆρχε. Καὶ μνημονεύει μὲν ὁ Β. κανὼν, ἀλλ' οὐχὶ ἀδιαφοροβητήτως ἐλαμβάνεται ὑπὸ τοῦ Goar ἡ μνημία αὕτη ὡς ἔνδεξις· ὅτι ὁ Ἀγσένιος ὁ συντάξας τὸν ἥδη ἐν χρήσει κανόνα εἶνε πρόσωπον, ὅπως ἔφησε πρὸ τοῦ ἐντίμου αἰῶνος. Διότι δὲν δύναμεθα νῦν εἰσαθεῖν βέβαιον, ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ Β. μνημονευόμενος κανὼν εἶνε ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀγσενίου συνταχθείς, ἀφοῦ ὁ μὲν κωδὶξ Ι ἀπὸ τοῦ ΙΕ' αἰῶνος χρονολογούμενος, ὅστις ὀφείλει, ἵνα οἱ κανόνες ἀναγνωσκωνται καὶ ἀφ' ἑστέρας καὶ τὴν προῖαν, περιέχει μὲν κανόνα εἰδικῶς διὰ τὸ εὐχέλαιον συνταγμένον, ἄλλον ὅμως παρὰ τὸν τοῦ Ἀγσενίου, ὡς δεύτερον δὲ πρὸς αὐτὸν συνδυαζόμενον τὸν Πατριαρχικὸν τῆς Θεοτόκου· ὁ δὲ κωδὶξ ὁ ἀπὸ τοῦ ΙΓ' αἰ. χρονολογούμενος **Σ_α** δὲν μνημονεύει τοῦ κανόνος τοῦ Ἀγσενίου, ἀλλ' ἀναγράφει ἄλλον πινύ. Μόλις εἰς τὸν κώδικα **Σ_α** γρητὸς ἀναγράφεται εἰς τὰ τελευταῖα φύλλα αὐτοῦ «Κανὼν τοῦ ἁγίου ἑλαίου φέρων ἀποσταλγῶν τὴνδε Εὐχὴν ἑλαίου ψαλμὸς ἐξ Ἀγσενίου». Ἐνεπύθεν συνάγεται σαφὲς ὅτι ὁ συντάξας τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος κανόνος δὲν δύναται νῦν εἶναι ὁ ἐν ἔτει 1480 ἀκμύσας καὶ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Παχωμίου καθιγεθεὶς ἐπίσκοπος Ἀγσένιος, πιθανώτατα δὲ οὐδ' ὁ κατὰ τὸν ΙΓ' αἰ. ἀσχοληθεὶς μὲ τὴν διάταξιν τοῦ Εὐχελαίου καὶ μνημονευθεὶς ἥδη πατριάρχης Κων/πόλεως Ἀγσένιος, ἀφοῦ ὁ ἀναγράφων τὸν κανόνα κωδὶξ **Σ_α** ἀνέγεται τοῦλάχιστον εἰς τὸν ΙΒ' αἰῶνα· ἀλλὰ μάλλον ὁ πιθανολογούμενος

κατ' ἐκασίαν τοῦ Goar Ἀγσένιος ὁ ἀσκητής, ὁ ἐπὶ πατριάρχου Ἰγνατίου, βασιλεύοντος Βασιλείου τοῦ Μακεδόνης ὤχρας.

8. Ἐξελθὲν εἰς μορφήν, ἐξ ἧς προῆλθεν ἡ σημερινή, ἀπαντῶμεν εἰς τοὺς κώδικας **Σ_α** καὶ **Q**. Κατὰ τὸν **Σ_α** (ὃδε παρόμοιον ἔν' ἀρθ. 7) ψάλλεται ἀφ' ἑστέρας ὀρθρος, καθ' ὃν ἀναγνωσκωνται τέσσαρες εὐχαί, ὧν αἱ δύο πιθανώτατα κατὰ τὰς συναγωγὰς τῶν καθισμάτων τοῦ κανόνος. Τὴν ἐπομένην γίνετα λειτουργία, κατὰ τὰ ἀντίφωνα δὲ καὶ τὴν εἴσοδον ἀντὶ τῶν συναφῶν εὐχῶν τῆς λειτουργίας ἀναγνωσκωνται τρεῖς εὐχαὶ τοῦ εὐχελαίου, ὧν ἡ πρώτη εἶνε ἡ εὐχή τοῦ ἁγίου ἑλαίου. Εἰς τὴν μετὰ τὴν εἴσοδον εὐχὴν ἐπικολοουθεῖ συναπτὴ καταλήγουσα εἰς τὴν ἐκφώνησιν Ἀγιος εἰ ὁ Θεὸς ἡμῶν, μεθ' ἣν ψάλλεται τὸ τροπικόν καὶ ἐπισυνάπτονται κατὰ σειράν τὰ ἑπτὰ ζεύγη τῶν παρρησιολογούμενων καὶ συνδεομένων μεθ' ἑκάστου ζεύγους εὐχῶν.

Ἡ συνάφθησις τοῦ εὐχελαίου μετὰ τῆς θείας λειτουργίας παρουσιάζεται εὐκρινέστερον ὥτως ἐν τῷ **Q**. Μετὰ τὸ Εὐλογημένη ἡ Βασιλεία τοῦ Πατρὸς προτάσσονται τινα καταλήγοντα εἰς τὴν εὐχὴν τοῦ ἁγίου ἑλαίου («Κύριε, ὁ ἐν τῷ ἑλεί...»). Μεθ' ὃ ἐπικολοουθοῦσι τὰ εἰρηνικά, ἄτινα εἶνε αὕτη ἡ μεγάλη συναπτὴ τῆς λειτουργίας, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν ἐπισυνάπτομένων ἀντιφώνων καὶ τῶν ἐπικολοουθούτων Σοφία ὀρθοί, Δεῦτε ἀποσπνύσμεν, Κοντακίον. Ἔπεται τὸ Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε καὶ τὰ ἑπτὰ ζεύγη τῶν ἀναγνωσμάτων ἐκάστῳ τῶν ὁποίων ἔπεται ἔκτενης καὶ ἡ ἰδιόμοια τούτῳ εὐχή. Μετὰ τὴν τελευταίαν δ' εὐχὴν τοῦ τελευταίου ζεύγους τῶν ἀναγνωσμάτων εὐχεται «ἑτέρα εὐχή λεγόμενη ἐπὶ τοῦ καλέσαντος ἐν τῇ χάριτι» ἢ «Πάτερ ἄγιε», μεθ' ἣν οὐδὲν ἕτερον σημειοῦται. Ἐν τῇ τούτῳ τοποθετήσῃ τῆς εὐχῆς ἔχομεν ἔνδεξιν, περὶ τοῦ ὅτι ὁ **Q** προῦποθέτει προῖαν, καθ' ἣν ἡ χάρις ἐγίνετο μετὰ τὸ πέρας τῆς λειτουργίας, ὡς καὶ ἐν τῷ **P** καὶ τῷ **B**.

Ἡ αὕτη συνάφθησις τοῦ εὐχελαίου πρὸς τὴν θείαν λειτουργίαν διαφάνεται καὶ ἐν διατάξει τοῦ **Δ**, καθ' ἣν πρὸ τοῦ πρώτου ζεύγους τῶν ἀναγνωσμάτων «λέγει ὁ διάκονος: Καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας (τῶν αἰώνων). Καὶ ψάλλει τὸ Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε. Ἀλληλούϊα. Εἴτα λέγει τὸν ἀπόστολον». Ἡ διάταξις αὕτη προφανῶς ἀποτελεῖ ἀπόλειμμα τῆς παλαιᾶς κατὰ τὸν **Q** τάξεως.

8. Ἐκ τῆς τούτης διὰ τῆς συνυφάνσεως μετὰ τῆς θείας λειτουργίας διαμορφώσεως τοῦ Εὐχελαίου προῆλθεν ἡ σημερινὴ τάξις αὐτοῦ. Ἐχομεν κατ' αὐτὴν ἀκολουθίαν ὀρθρου, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀντὶ τοῦ Ἐξομολόγου ἀναγνώσκειται ὁ γρητὸς ψαλμὸς («Κύριε, εἰσάκουσον τῆς προσευχῆς μου») καὶ ἐπικολοουθεῖ μετὰ μικρὰν συναπτὴν, ἀντικαταστήσαν τὴν μεγάλην τούτην ἥτις ἐπικολοουθεῖ τῷ Ἐξαμύμῳ, τὸ ἀλληλούϊα. Πραγματευόμενον τῶν καθιγμένων ἔπεται ὁ **N'** καὶ ὁ κανὼν. Μεθ' ὃ ψάλλονται τὸ ἐξαποσταλτικόν καὶ οἱ αἱνοὶ καὶ παρρησιολογούμενης τῆς δοξολογίας ἀκολουθεῖ τροπικόν, ὁποῖον

ἐπὶ ἐλαίου ἀρροστόν». Τὸ ζεύγος τοῦτο τὸ ὑπὸ τροποποιημένους ἐπιγραφὰς ἐπισυναφθὲν καὶ αἰθὺς ἐν τῷ Βησσαριανῷ, φαίνεται ἀναγραφέν ἐκ παλαιότερου τινὸς κώδικος, ὅπου ὑπῆρχε μόνον. Καὶ ὑπερθυμῆται οὗτο τὴν διτάξιμν τοῦ **P**, ἐνθα δύο καὶ μόνον ἀπαντῶνται εὐχαί, μία ὑπὲρ τὸ ἔλαϊον πρὸς εὐλογίαν αὐτοῦ, καὶ ἑτέρα ὑπὲρ τὸν ἀσθενῆ πρὸς χάριν αὐτοῦ.

δ. Σύμφωνα πλήρως παρουσιάζονται καὶ τὰ εἰς παλαιότερους κώδικας ἀπαντῶντα. Οὗτο ἐν τῷ **Σ**₂, ἐνθ' δὲν ἀπαντᾷ ἀκολουθία τῆς εὐχελαίου, ἐσηγνται κεχωρισμένως καὶ ἀπ' ἀλλήλων ἀφαστάμενα δύο εὐχαί, ὧν ἡ μὲν πρώτη ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «εὐχὴ ἐπὶ ἐλαίου ἀρροστόν» εἶνε αὐτὴ αὐτὴ ἡ καθ'αγιαστικὴ τοῦ ἐλαίου εὐχὴ («Κύριε, ὁ ἐν τῷ ἐλαίῳ καὶ τοῖς οἰκτιρμοῖς...»), ἡ δὲ δευτέρα τυγχάνει ἡ καὶ ἐν τῷ Βησσαριανῷ κώδικι ἀπαντῶσα εὐχὴ («Ὁ ποτὺς ἐν ἐλαίῳ...»). Ὁσαύτως καὶ ἐν τῷ παλαιότερῳ κώδικι **Σ** μία καὶ μόνη εὐχὴ ἀπαντᾷ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Εὐχὴ ἐπὶ ἀρροστόν», ἡ εὐχὴ «Πάτερ ἄγνε, ἱατρέ...». Εἰς δὲ τὸν ὑπ' ἀριθ. 982 κώδικα τοῦ Σινᾶ (σ) ἀπὸ τοῦ **IT** αἰ. χρονολογούμενον ἀπαντᾷ ἀκολουθία εἰς νοσοῦντας παλαιήσια πρὸς τὴν τοῦ Βησσαριανοῦ, ἀλλὰ περυσότερον ἐκείνη ἐξελιγμένη. Κατ' αὐτὴν μετὰ τὰ εἰρηγικά ἐπακολουθοῦσι κατὰ σειράν ἄνευ ἁλλοῦ τινὸς παρεμπιπτοντος αἱ εὐχαί 1) Πάτερ ἄγνε ψυχῶν καί... 2) Ἀγαθέ, φιλανθρώπε, εὐσπλαχνε, πολυέλεε Κύριε... 3) Δέσποτα, δέσποτα τῶν ἀπάντων, φιλόψυχε, φιλόδοξο... 4) Εὐχὴ ἄλλη εἰς νοσοῦντας Βασιλεῦ θεοπαιστὰ καμνόντων, Ἰησοῦ Χριστέ, σὲ τρέμουσι δαίμονες 5) Εὐχὴ εἰς ἀσθενήντας Δέσποτα Κύριε παντοκράτορ, ἄγνε βασιλεῦ ὁ Θεός, ὁ παθεσίων καὶ μὴ θανάτων 6) Εὐχὴ ἄλλη εἰς ἀσθενούντας, Ὁ Θεός τῶν πνευμάτων καὶ πάσης σαρκός, ὁ Κύριος τῶν κυριούντων καὶ θεὸς πάσης παγκλήσεως, 7) Εὐχὴ ἄλλη εἰς ἀσθενούντας Ἡε δεόμεθα σου, Κύριε ὁ Θεός ὁ δυνατός καὶ ἐλεήμων, ὁ πάντων ἐξουσιαστής, παγκληήτη, Δέσποτα, ἐπὶβλεψον ἐπὶ τὸν δοῦλόν σου (δαίνα) καὶ ἀνάστησον αὐτόν... 8) Εὐχὴ ἄλλη εἰς νοσοῦντας, Κύριε ὁ Θεός ἡμῶν ὁ μόνος ἔχων ἐξουσίαν ἀφένει αμαρτίας καὶ τὸ ξῆν παρεχόμενος. Εὐχὴ ἄλλη τῆς Θεοτόκου εἰς ἀσθενούντας. Μεθ' ὅ ἐπακολουθεῖ ἐν ζεύγος ἀναγνωσμάτων καὶ οὐδὲν ἕτερον.

6. Περὶ τὴν εἰσέτι μορφήν διατάξεως τοῦ εὐχελαίου καὶ ἀναγνώσεως εὐχῆς τῶν ἐν τῇ σημερινῇ ἀκολουθίᾳ, καθὼς καὶ ἐν μόνον ζεύγος ἀναγνωσμάτων ὅπως καθορισμένων, τῶν λοιπῶν ἀρρημένων εἰς τὴν χάριν τῶν τελεστοιχογούντων μαρτυρεῖ μεταγενεστέρως καὶ. Συμπερὶν ὁ Θεσσαλονίκης († 1429). Κατὰ τὰ «περὶ τῆς ἱερέως τελετῆς τοῦ ἁγίου ἐλαίου ἥτοι τοῦ εὐχελαίου» σημειούμενα ὑπὸ τοῦ Συμεὼν ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ εὐχελαίου ὑπῆρχον δύο καθ'αγιαστικαὶ εὐχαί τοῦ ἐλαίου. Ἡ πρώτη τοῦτον, ἐπαναλαμβάνομένη καὶ ὑπὸ τῶν ἐπὶ πρὸςβύτερον, εἶνε ἡ γνωστὴ («Κύριε, ὁ ἐν τῷ

ἐλαίῳ καὶ τοῖς οἰκτιρμοῖς σου ῥώμενος τὰ συντηρήματα ἡμῶν») ἡ δευτέρα δὲ «τελεστική» καὶ αὕτη ἀπαγγελιομένη παρὰ τοῦ πρώτου τῶν ἱερέων, ἀρροσμένων τῶν λοιπῶν καὶ «σφραγιζόντων ὁμοῦ καὶ πάντων, ἐν τῷ σφραγιζμένῳ τὸν πρώτον τὸ ἔλαϊον, εἶνε ἡ καὶ ἐν τῷ ἐντύπῳ δευτέρα σύντομος εὐχὴ «Ἀναγχε, δαίδαρχε, ἄγνε ἁγίων» ἡ κατὰ ἡγούμενα εἰς τὴν ἐκφώνησιν Σὺν γὰρ ἔστι τὸ ἐλαεῖν... (ἄνευ τῆς ἐν τῷ ἐντύπῳ παρεμπιπτούσης προσθήκης Σὺ γὰρ εἶ ὁ Θεός ὁ μέγας καὶ θαυμαστός...). Ταῖς δύο ταύτας εὐχαῖς ἐπακολουθεῖ ἡ ἐκ τῆς καθολικῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἰακώβου περικοπὴ, ἐν ἡ τὰ ἀποστολικά ῥήματα σαφῶς ἦσαν μαρτυροῦντα ὅθεν ἡμεῖς τὴν παρὰδοσιν ταύτην ἐλάβομεν. Καὶ τὸ εὐαγγέλιον εὐθὺς ἀναγνωσκέτα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἐκτελούντος τὴν τελετήν. Ἐπερὰ δύο εὐχαί ἀπαγγέλλονται ἀκολουθῶντος, ὧν ἡ μὲν πρώτη χαρακτηρίζεται ὡς «εὐχὴ δαήσεως ὑπὲρ ἀφρέσεως ἀμαρτιῶν» τοῦ ὑπὲρ οὗ τὸ εὐχέλαιον «καὶ εἰς ἐπήκοον λέγεται ὡς καὶ τῶν λοιπῶν ἱερέων συνευχόμενον». Τίς ἡ εὐχὴ αὕτη, δὲν καθορίζεται ὡς καὶ τῶν μεσίων, διότι «ἄλλη παρ' ἁλλοῦ εὐχὴ λέγεται ἱερέως, ὥσπερ καὶ αἱ ἀποστολικά καὶ τοῦ εὐαγγελίου περικοπαί, πᾶσαι δὲ πρὸς τὸ ἔργον ἀρροσάσαι». Ἐν ἁλλας λέγειν ὁ Συμεὼν γνωρίζει καθ'εσθός, καθ' ὃ ἦρχισε μὲν νὰ διαφροστοῖται τὸ μέγος ἐκείστου τῶν ἐπὶ πρὸςβύτερον, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ εἶνε τοῦτο καθορισμένον τελικῶς. Ἐντεσθεν εἰσῆχθησαν μὲν ἥδη ἐπὶ τὰ ζεύγη ἀναγνωσμάτων καὶ ἐπὶ εὐχαί, ἀλλὰ ταῦτα δὲν εἶνε ἀκόμη τὰ αὐτὰ παρὰ πᾶσιν.

Ἡ δευτέρα ἐκ τῶν δύο τούτων εὐχῶν «παρὰ πᾶντον μυστικῶς» ἀναγνωσχομένη εἶνε ἡ εὐχὴ Πάτερ ἄγνε, ἐν ἡ ἐπακολουθεῖται οἱ πρὸςβύτεροι «τὸν Πάτερὰ τὸν ἄγιον, τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σομμάτων τὸν ἱατρόν, τὸν καὶ πέμψαντα τὸν Υἱόν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ εἰς τὸν κόσμον πᾶσαν νόσον ῥώμενον καὶ ἐκ θανάτου λυτροῦμενον». Σαφῶς λοιπὸν καὶ ὀδυμφοβητήτως ἡ εὐχὴ αὕτη εἶνε ἡ καὶ ἐν τῷ ἐντύπῳ ἀπαντῶσα, καὶ τοσοῦτο βεβαίότερον, ὅσο καὶ κατὰ τὸν Συμεὼν «ἐν τῷ τῆς εὐχῆς τέλει» ὁ ἀπαγγέλλων αὐτὴν πρὸςβύτερος «ἀδελφεὶ ἐν τῷ ἐλαίῳ σταυροειδῶς τὸν πᾶσαντα, «τὸ Ἡ βοήθεια ἡμῶν ἐν ὀνόματι Κυρίου ἐν ἐκείτῃ λέγων σφραγίδι» καὶ τελευταίαν ἐκφώνησιν εἰς τελείωσιν τοῦ ἔργου καὶ αὐτῶν ἀληθῆς τὴν καὶ ἐν τῷ ἐντύπῳ ἀναγεγραμμένην «Ὅτι σὺ εἶ ἡ ἀληθὴς τῶν ἱαμάτων, ὁ Θεός ἡμῶν...». Ἡ ὅλη τελετὴ καταλείεται κατὰ τὸν Συμεὼν ὑπὸ ἐκτετοῦς, μεθ' ἣν «πᾶν ὁ πρώτος τῶν ἱερέων τελευταίαν εὐχὴν συγχωρήσεως ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἀναγνώσκει τοῦ δεχομένου τὴν τελετήν, πάντων τῶν ἱερέων ἐφαπτομένων αὐτοῦ ταῖς χερσὶν ὡς συνεγῶν καὶ συνευχόμενον». Ἡ εὐχὴ αὕτη ταυτίζεται πρὸς τὴν καὶ ἐν τῷ ἐντύπῳ τελευταίαν, ὡς δυνάται τις νὰ συναγῇ πρῶτον μὲν ἐκ τοῦ ὅτι κατὰ τὸν Συμεὼν «ὡς συλλειτουργῶν καὶ συμπρὸςβύτερον ἐν τῇ εὐχῇ μέμνηται» ὁ ἀπαγγέλλων αὐτὴν πρὸςβύτερος καὶ τῶν λοιπῶν ἐφαπτομένων ῥωσῶν τοιαύτη δὲ μνεία γίνεται καὶ ἐν τῇ εὐχῇ τοῦ ἐντύπου εἶτα

καθαγιαστική εὐχὴ. Ἐπὶ πλέον εἰς τὸ δευτέρον τιμήμα, μοιολόγη ἡ εὐχὴ Πάτερ ἄγνε... ἀπαγγελῆσθαι ὡς δευτέρα καὶ ὡς ἐβδόμη, εἴτα ὀρίσεται νὰ ἐπαναλαμβάνηται εἰς τὸ τέλος καὶ ὑπ' ἐνὸς ἐκάστου τῶν πρεσβυτέρων. Καὶ τοῦτο παρουσιάζει τὸ δευτέρον τιμήμα ὡς τι αὐτοτελὲς παρειαχθὲν εἰς προηγούμεναν διότιξιν ἀποτελούμενην ἐκ τοῦ πρώτου τιμήματος τῆς ἐν τῷ **Σ**₆ διατάξεως, εἰς τὸ ὅποσον μετὰ τὴν θείαν λειτουργίαν ἐπικολοῦθαι ὡς ἐν τῷ **P** ἡ χρίσις ἀπαγγελιομένης ὑπ' ἐνὸς ἐκάστου τῶν χορῶντων ἱερέων τῆς εὐχῆς Πάτερ ἄγνε, ἥτις οὕτω πάνυ δεδικαιολογημένως δὲν ἀπαντᾷ ἐν τῷ τιμήματι τοῦτῳ, ἀνεγνωσκέτο δὲ κατ' οἶκον τὸ αὐτὸ εὐαγγελικὸν ἀνάγνωσμα ὅτερ καὶ κατὰ τὸν **P**.

Ἀλλὰ καὶ τὸ πρῶτον τιμήμα τῆς περι ἧς ὁ λόγος τάξεως καὶ ἀκολουθίας προδηλῶς φαίνεται προσβλὸν ἐξ ἀπλουστερίας πινὸς καὶ συντομιωτέρας μορφῆς. Πράγματι εἰς τὸ τιμήμα τοῦτο ἐπαναλαμβάνεται στερεοτύπως ὑπ' ἐνὸς ἐκάστου τῶν συμμετεχόντων πρεσβυτέρων τὸ Τρισάγιον, ὁ **Ν**ος ψαλμός, ἀντίφωνόν τι, μαζὰ συναντή, ἥτινι ἐπακολουθεῖ ἡ εὐχὴ. Οὕτω κατὰ προφανὴ καὶ μονότονον πλεονασμὸν ἐπαναλαμβάνεται ἐν τῇ αὐτῇ ἀκολουθίᾳ ἐπτάκις ὁ **Ν**ος καὶ ἡ συναντή, κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα καὶ τὸ Τρισάγιον μετὰ τοῦ Πάτερ ἡμῶν. Τοῦτο ἄγει τὴν εἰκασίαν, ὅτι ἡ ἀρχαὶ μορφή τοῦ τιμήματος τοῦτου τῆς τάξεως συναρτῆς πρὸς τὴν τοῦ **P** συνίστατο εἰς τὴν ἀπαγγελίαν ἐφάπαξ τοῦ **Ν**ου καὶ ἐνὸς ἀντιφώνου μετὰ τῆς συναπτῆς καὶ τῆς συνακολουθούσης αὐτῇ εὐχῆς, μετέπειτα δέ, ὅταν ἤρχισε νὰ κηρτῇ ἐν τῇ τελείᾳ τοῦ εὐχελαίου ἡ συμμετοχὴ κλείστον πρεσβυτέρων, εἰς ἕκαστος τοῦτων ἐπαναλαμβάνανε τὰ αὐτὰ πρὸς τὸν πρὸ αὐτοῦ λαβόντα μέρος, ἕως οὗ εἰσῆλθοναν κλείστοις εὐχαὶ καὶ τὸ ψαλλόμενον ἀντίφωνον ὠρίσθη νὰ εἴνε ἄλλο καθ' ἐκάστην ἐπανόληψιν.

Ἐκ τῶν εὐχῶν, αἵτινες περιέχονται ἐν **Σ**₆ συμπροσούμεναι ἐν συνόλῳ εἰς δέκα τέσσαρας, ἡ μὲν πρώτη εὐχεται καὶ ἐν τῷ ἐντύπῳ ὡς συνέχεια τῆς εὐχῆς "Ἀνερχε, ἀδιδόχοι...", ἡ δὲ δευτέρα εἴνε ἡ αὐτὴ μετὰ τινων παραλλαγῶν πρὸς τὴν ἐν τῷ ἐντύπῳ ἐπακολουθοῦσαν τῷ **B**ω εὐαγγ. ἀνεγνωσμάτι ἡ τρίτη ἀπαντᾷ καὶ ἐν τοῖς **Σ**₆, **I**, **Π**₆· ἡ τετάρτη ἐπαναλαμβάνομένη τρίς ἥτοι δις ἐν τῷ πρώτῳ τιμήματι καὶ ἀπαξ ἐν τῷ δευτέρῳ, εἴνε ἡ γνωστὴ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν **Εὐχὴ** τοῦ ἀγίου ἐλαίου («Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ ἐν τῷ ἔλκει σου καὶ τοῖς οὐκετοις σου...») ἡ πέμπτη συντομιωτέρα (ἐπιγραφομένη ἐν τῷ κώδικι εὐχῇ γ') παρ' οὐδενὶ ἄλλῳ τῶν ὑπ' ὅψει ἡμῶν κωδίκων ἀπαντᾷ· ἡ ἕκτη (ἐπιγραφομένη ἐν τῷ κώδικι εὐχῇ δ') εἴνε ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν δευτέραν τοῦ **B**· ἡ ἑβδόμη (πεμπτη κατὰ τὸν κώδικα) συμπέσκει μετὰ τινων παραλλαγῶν πρὸς τὴν ἐν τῷ ἐντύπῳ ἐπακολουθοῦσαν τῷ **δ**ω εὐαγγ. ἀνεγνωσμάτι· ἡ τελευταία τοῦ πρώτου τιμήματος (**Εὐχὴ** ζ') κατὰ τὴν ἐν τῷ κώδικι ἐπιγραφὴν) οὐδαινοῦ ἀλλοχοῦ τῶν ὑπ' ὅψει ἡμῶν χειρογράφων ἀπαντᾷ. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τιμήματι προτάσσεται ἡ εὐχὴ τοῦ ἀγίου ἐλαίου, ἐπακο-

λουθεῖ ἡ εὐχὴ Πάτερ ἄγνε, ἰαρχὲ ψυχῶν καὶ σομάτων..., ἐπαναλαμβάνομένη καὶ ὡς ἐβδόμη· ὡς τρίτη ἔπεται ἡ καὶ ἐν τῷ ἐντύπῳ ἐπακολουθοῦσα τῷ γω εὐαγγ. ἀνεγνωσμάτι· αἱ τοεῖς ἐπόμεναι εὐχαί, ὧν αἱ δύο πρώται συντομιωτέρας, ἐκ τῶν ὑπ' ὅψει ἡμῶν κωδίκων ὑπὸ μόνου τοῦ **Σ**₆ μαρτυροῦνται. Τελευταία πασῶν ἐπιτάσσεται εὐχὴ τς ἀποδοδομένη ὑπὸ τῆς ἐν τῷ κώδικι ἐπιγραφῆς εἰς τὸν ἄγιον Ἰωάννην τὸν Θεολόγον. Καὶ αὕτη παρ' οὐδενὶ ἄλλῳ τῶν ὑπ' ὅψει ἡμῶν κωδίκων ἀπαντᾷ.

4. Ἐν τῷ κώδικι τοῦ Βησσαρίωνος, τοῦ ἀποκειμένου ἤδη ἐν Κωνσταντινῶν, καθ' ὅσον δύναται νὰ συναχθῇ ἀπὸ τῆς ἐν τῇ ἀκολουθίᾳ τοῦ εὐχελαίου *varias lectiones* τοῦ **Goar**, δὲν ἀπαντᾷ ἀκολουθία εὐχελαίου συντηρημένη καὶ εἰς διότιξιν διαμεροφωμένη. Ἐν τῇ ὑπὲρ ἀσθενῶν παρακλήσει ὅμως, ἥτις καταλήγει καὶ εἰς ἐκλειψὴν τοῦ ἀσθενοῦς δι' ἐλαίου εὐλογομένου μετ' εὐχῆς, καὶ ἥτις δημοσιεύεται καὶ ὑπὸ τοῦ **Goar** (**Εὐχολόγιον** σελ. 575—578) σημειοῦνται ὡς ὑπὸ τοῦ Βησσαριανοῦ κωδικος μαρτυρούμενα αἱ ἐπόμεναι εὐχαὶ μετὰ τῶν ἐπὶ μιᾷς ἐκάστης τούτων κάτωθι ἐπιγραφῶν:

Εὐχὴ ἐπὶ ἀρρώστων. Πάτερ ἄγνε...

Εὐχὴ ἐπὶ ἐλαίου ἀρρώστου. Ὁ πολὺς ἐν ἔλκει καὶ πλούσιος ἐν ἀγαθότητι... ("Ἰδε παρόρμημα ὑπ' ἀριθ. 6).

Εὐχὴ ἐτέρα. Κύριε, ὁ ἐν τῷ ἔλκει καὶ ἐν τοῖς οἰκημοῖς.

Εὐχὴ εἰς νοσοδντας ἄλλῃ. Ὁ Θεὸς ὁ δυνατὸς καὶ ἐλεήμων, ὁ πάντα οἰκονομῶν ("Ἰδε παρόρμημα ὑπ' ἀριθ. 12).

Εὐχὴ εἰς νοσοδντας ἄλλῃ. Λέσποτα, δέσποτα πανάγαθε, παντοκράτορ, φιλόψυχε, φιλόδοξοις, Σῶτερ τῶν ἀπάντων.

Εὐχὴ ἐπὶ ἐλαίου ἀρρώστου. Κύριε, ὁ ἐν τῷ ἔλκει καὶ ἐν τοῖς οἰκημοῖς...

Εὐχὴ ἀρρώστου δευτέρα. Ὁ πολὺς ἐν ἔλκει...

Περὲργως ἐπαναλαμβάνονται δις δύο εὐχαὶ καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως ἡ ἐπανόληψις παρουσιάζεται ὡς εἰκασία καὶ ἄσκοπος. Ὅταν ὅμως προσέξῃ τις εἰς τὸν διὰ τῆς ἐπαναλήψεως ταύτης ἀποτελούμενον ἀριθμὸν ἐπτά, διαβλέπει σαφῶς ὡς λόγον τῆς ἐπαναλήψεως τὴν συμμετοχὴν ἐπὶ πρεσβυτέρων εἰς ἕκαστον τῶν ὁπῶν ἀντιστοιχεῖ καὶ ἀνὰ μία εὐχὴ. Ὁ κανὼν ὅμως καὶ τὰ ἀνεγνωσμάτια μετὰ τῶν ἀντιφώνων ἐλλείπουσι. Καὶ ἔχμεν οὕτω μορφήν ἐγγίζουσαν πρὸς τὴν ἀρχαιοπραγίαν ταύτην, καθ' ἣν τὸ ἔλαιον ἠγιάζετο δι' ἀπλῆς τινος εὐχῆς. Ἀξιοσημείωτον ὅτι αἱ ἐπαναλαμβάνόμενα δύο εὐχαὶ εὐχονται ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸ τέλος, ἡ μὲν φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν «εὐχὴ ἐπὶ ἐλαίου ἀρρώστου», καὶ εἴνε αὕτη ἡ καθαγιαστικὴ τοῦ ἐλαίου εὐχὴ, ἡ γνωστὴ ὑπὸ τὴν παρὰ τῶν κωδίκων μαρτυρουμένην ἐπιγραφὴν «εὐχὴ τοῦ ἀγίου ἐλαίου»· ἡ δὲ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «εὐχὴ ἐπὶ ἀρρώστω δευτέρῳ», ἥτις προσηγοριωδῶς ἐν τῷ αὐτῷ κώδικι φέρεται τὴν ἐπιγραφὴν «εὐχὴ

σεως («Πότερ ἄγε...»). Ἐκ τῶν λοιπῶν εὐχῶν ἡ μὲν δευτέρα ἀπαντῶσα καὶ ἐν τῷ Σ_6 κατὰ τὸ περιεχόμενον παρονομαζεται οὐσιωδῶς ἡ αὐτὴ πρὸς τὴν πρώτην, οὕσα συντομοιωτῆ ὡς ἐκείνη καὶ ἐπαναλαμβάνουσα πολλὰς ἐκ τῶν φράσεων αὐτῆς (οἷα «εἰς ἀπαλλαγὴν παντὸς πάθους», «μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος», «ἵνα καὶ ἐν τούτῳ δοξασθῇ τὸ πανάγιον ὄνομά σου τοῦ Πατρὸς...») ὡς τετάρτη δὲ εὐχεται ἡ καὶ κατὰ τὸ ἐντυπον μετὰ τὸ τρίτον ζεύγος τῶν ἀναγνωσμάτων ἀναγνωσκαμένη, πρὸς ταύτην δὲ οὐσιωδῶς ταυτίζεται καὶ τὸ περιεχόμενον τῆς τε τρίτης εὐχῆς καὶ τῆς ἑκτης, ἐν τῇ δὲ μέτρῳ καὶ τῆς πέμπτῃς, ἥτις ἀπαντᾷ καὶ ἐν τῷ **A**. Οὕτω κατ' οὐσίαν ὁ B περιέχει εὐχὰς τοεῖς ἢ τὸ πολὺ τέσσαρας, ἐκ τῶν ὁποίων δύο μὲν μαρτυροῦνται ὑπὸ πάντων τῶν κωδίκων, αἱ δὲ λοιπαὶ τοεῖς ἢ τέσσαρες διὰ ἡδύναντο νὰ χαρρακηθῶσι μετὰ τινῶν παραλλαγῶν ἐπαναλήψης τῶν προηγουμένων εὐχῶν καὶ ὡς πρώτη ἀπόμεινα πρὸς συντάξιν νέων τοιούτων, ὥστε εἰς ἕκαστον τῶν ἐπὶ λέξεων νὰ ἀντιστοιχῇ ἀνὰ μία νέα εὐχή. Ὅτι δὲ ὁ B ἐκπροσωπεῖ τὴς πρώτης ἀποδείξις πρὸς διαφοροποίησιν τοῦ μέρους τοῦ εἰς ἕκαστον τῶν ἐπὶ προσβυτέρων ἐπιφυλάσσομένου, ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τῆς γενικότητος, μεθ' ἧς ἐκφέρεται ἡ ἐν τῷ τέλει τῆς ἀκολουθίας μνημονευθεῖσα διάταξις, καθ' ἣν «καὶ διδοὶ ἕκαστος αὐτῶν [τῶν προσβυτέρων] εὐχὴν τὰς προεργασμένας», χωρὶς νὰ καθορίζεται οἷα ποῖαν ἐκ τῶν προεργασμένων εὐχῶν δέον ἕκαστος νὰ δώσει καὶ χωρὶς νὰ ἐμφανηται ὡς ἡδὴ κατεστάσα ἡ ὑπὸ πάντων τῶν κωδίκων (πλὴν τοῦ Σ_6) μαρτυρουμένη πρῶξις, καθ' ἣν κατὰ τὴν χρῆσιν ἀναγγέλλεται ὑπὸ πάντων ἡ εὐχή «Πότερ ἄγε...».

3. Ὁ κώδιξ Σ_6 ἐκπροσωπεῖ ἐξέλιξιν ἑν μεταγενεστέρων συνδυάζουσιν τὰς δύο διατάξεις τῶν κωδίκων **P** καὶ **B**. Διότι ἡ ἀκολουθία τοῦ εὐχολοίου διαφέρεται μετὰ τὸν ὄρθρον καὶ πρὸ τῆς θείας λειτουργίας ὡς ἐν τῷ **P**. Εἰς ἕκαστος τῶν λέξεων ἀναγγέλλει τὴν εὐχὴν αὐτοῦ οὐχὶ συναρμαμένως μετὰ τοῦ ὄρθρου ὡς ἐν τῷ **B**, ἀλλ' ἐν αὐτοτελείᾳ τελετῇ, ἐν ἣ ἐπαναλαμβάνεται ὑπ' ἐνὸς ἑκάστου πρὸ τῆς εὐχῆς ὁ **N** ψαλμὸς καὶ ψάλλεται ἀνὰ ἐν ἀντίφωνον, μεθ' ὃ ἐπακολουθεῖ ἡ εὐχή καὶ ἡ συναπτή. Μετὰ τοῦτο «οἱ ἐπὶ προσβύτεροι ἀρχονται τὴν θείαν λειτουργίαν», ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔχομεν ἐν καὶ μόνον ζεύγος ἀναγνωσμάτων, ἐξ ὧν τὸ μὲν ἀποστολικὸν εἶνα τὸ πρῶτον τῶν ἐν τῷ ἐντύπῳ, εὐαγγελικὸν δὲ εἶνα τὸ Μαρκ. 6, 7—13. Μετὰ τὴν θείαν λειτουργίαν κατὰ τὸ πλεῖστον δὲν ἐπαναλαμβάνονται αἱ αὐταὶ εὐχαί, ἀλλ' ἔτιραι πνεες διύφρου τῶν προηγουμένων ἀναγνωσθεσῶν καὶ μετ' αὐτῆς, ἀφοῦ καὶ αὐτὴς ἐπαναληφθῇ ὑπ' ἐνὸς ἑκάστου τῶν προσβυτέρων ἡ εὐχή. Πότερ ἄγε, ἰατρε... ἐπακολουθεῖ ἡ ἐπὶ ἀκείνης τοῦ ἀσθενήοντος καὶ ἡ ἐκ τοῦ ναοῦ μεταφορὰ τοῦτου εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, ἐνθα ἐπαναλαμβάνονται νοῦ τοῦ **N** ψαλμοῦ καὶ χοιρομένων σταυροειδῶς τῆς κλίτης καὶ τοῦ οἴκου καὶ τῆς θύρας τοῦ ἀσθενούς ἀναγγαίνεται ἐν τέλει εὐαγγελικὸν ἀνάγνωσμα

ἡ περὶ τοῦ Ζαχαρίου περικοτὴ τοῦ Λουκά. Ἰδιαιτέραν ἐμποιεῖ ἐντύπων τὸ ἐξαγετικὸν μήκος τῆς κατὰ τὸν κώδικα τοῦτον τῆσεως καὶ ἀκολουθίας καὶ ἐμβάλλεται ὑπ' αὐτοῦ ἡ ὑπόνοια, ὅτι ἡ τάξις αὐτῇ προηῖθεν ἐκ συγχωρέσεως δύο τέως διακεχυμένων ἀκολουθιῶν, ἐξ ὧν ἡ μία μὲν ἡκολούθει τὸ διάγραμμα τοῦ **P**, ἡ ἑτέρα δὲ προσήγαγε τὴν τελευτὴν τοῦ εὐχολοίου εἰς τὴν θείαν λειτουργίαν ὡς συνεχῆσαν αὐτῆς. Ἡ ὑπόνοια αὕτη ἐνισχύεται οὐ μόνον ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι καὶ τὸ δευτερον τμήμα τῆς τελευτῆς περιέχει εὐχὰς ὅκτω κατὰ τὸ πλεῖστον διαφόρους τῶν ἐν τῷ πρώτῳ τμήματι τοιούτων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ὅτι αἱ ὑπὸ Σημεῶν τοῦ Θεσσαλονίκης χαρρακηθίσμενα ὡς καθ' ἀναστατικαὶ τοῦ ἐλαίου εὐχαὶ περιέχονται εἰς ἀμφοτέρω τὰ τμήματα. Ἦτοι ἡ εὐχή Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ ἐν τῷ ἑλᾷ... ἐπαναλαμβάνεται δις ἐν τῷ πρώτῳ τμήματι καὶ ἀπαξ ἐν τῷ δευτέρῳ, τυθεμένη μάλιστα ἐν αὐτῷ πρώτῳ, ἐν ᾧ ἐν τῷ πρώτῳ τμήματι προτάσσεται ἡ εὐχή: Ὁ Θεὸς ὁ μέγας καὶ θαυμαστός, ἥτις κατὰ πλείστους τῶν κωδίκων ἐπισυνάττεται πρὸς τὴν εὐχὴν Ἄναρχε, ἀδιόδοξε, ἥτις κατὰ τὸν Σημεῶν εἶνε ἡ δευτέρα

1. Τελευτὴν τοῦ εὐχολοίου προσηρημένην εἰς τὴν λειτουργίαν, μάλιστα ὡς τεκμαίρεται τις ταύτην ἐκ τοῦ Σ_6 κώδικος, διέσωσεν εἰς ἡμᾶς ὁ ὑπ' ἀρ. 680 κώδιξ τῆς Ἑθνικῆς βιβλιοθήκης (τοῦ **IB** αἰῶνος) ἐρραθισμένος ἀτυχῶς εἰς βαθμόν, ὥστε νὰ μὴ δύναται τις ἐξ αὐτοῦ νὰ λάβῃ ἀκριβῆ γνῶσιν τῶν εὐχῶν. Παραθέτομεν τὸ διάγραμμα αὐτῆς: «Ἀλλὰ σουν οἱ ἐπὶ λέξεις καὶ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἁγίας λειτουργίας κενώνουν τὸ ἔλαιον εἰς τὴν κανθῆραν οἱ ἐπὶ ψάλλοντες τὸν **N** καὶ οὕτως ἀρχονται τὴν λειτουργίαν. Καὶ ὅταν πρῶσωναι εἰς:» (ὥς εἰς τὴν ἐπακολουθοῦσαν τῷ Ἑὐλογημένῳ ἡ βασιλεῖα συναπτήν καὶ ἐκφώνησιν) ἐπακολουθεῖ ἀντίφωνον «Μακάριος ἀνὴρ ὃς οὐκ ἐπορεύθη. Ἀντιὰβου μου, Κύριε. Ἄλλ' ἡ ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου τὸ θέλημα αὐτοῦ. Ἀντιὰβου μου Κύριε. Καὶ ἔρτα ὡς τὸ ἔλαιον τὸ περυντημένον. Ἀντιὰβου μου Κύριε. Δόξα καὶ νῦν Θεοῦ καὶ πατρὶ, ἰκέτευε κτλ. Εἶτα ἐξέρχεται ὁ πρῶτος λέξεις λέγει: Ἐν καὶ ἐν ἐν εἰρήνῃ. Ὑπερ τῆς ἀνωθεν εἰρήνης. Ὑπερ τοῦ ὁγύου οἴκου τούτου. Ὑπερ ὑγείας καὶ σωτηρίας καὶ ἀφάρσεως τῶν ἀμαρτιῶν. Ἀντιὰβου, σῶσον...» (ἐρραθισμένα) «Πρόσχωμεν καὶ ποιήσας θρυαλλίδα εἰς ὁμοίωμα στήθεος μετὰ πατρὸς λέγει τὴν εὐχὴν ταύτην Κύριε ὁ ἐν τῷ ἑλᾷ καὶ τοῖς οἰκτιρμοῖς σου ἰσήμενος τὰ συντήματα τῶν κτλ.», Ἀνασπένδοντα «...ἐμβάτε τὴν θρυαλλίδα ἐν τῇ κανθῆρᾳ... καὶ ἔαν εἰσὶν οἱ νοσοῦντες χρεῖαι αὐτοῖς μετὰ τοῦ θρυαλλιδίου ἐπιλέγαν τὴν τοῦ ἀδόμενου ἀντιφώνον εὐχὴν. Ὅμοιος καὶ οἱ ἐπὶ. Ἐὰν δὲ οὐκ εἴσιν (τὰ ἐπακολουθοῦντα ἐρραθισμένα). Ἐπακολουθοῦσιν καὶ ἑτέρα ἐξ ἀντίφωνα κατ' ἑξαμῶνον ἕκαστον τῶν ὁποίων καταλήγει εἰς τὸ Δόξα καὶ νῦν Θεοῦ καὶ πατρὸς καὶ μετ' ἕκαστον ἐξ αὐτῶν ἐξέρχεται ὁ δευτερός, ὁ τρίτος κτλ. λέξεις ἐπαναλαμβάνοντες ἕκαστος τὴν αὐτὴν συναπτήν καὶ ἕκαστος ἀναγγέλλων ἰδίαν εὐχὴν καὶ χρίων τοὺς ἀσθενεῖς. Εἰς τὸ ἔβδουλον ἀντίφωνον «Δόξα καὶ νῦν Ὁ Μονογενὴς Υἱός. Καὶ ἐξέχευται ὁ ἔς λέξεις». Μετὰ τὴν ἐκφώνησιν τῆς συναπτῆς Ὅτι σὸν τὸ κράτος. «Εἰς οἷας ψάλλουσι τὴν καταβασίαν καὶ τὸ Τρισάγιον». Ἐπακολουθεῖ ἀποστολὸς (ἡ γνωστὴ περικοτὴ τοῦ Ἰακώβου) καὶ εὐαγγέλιον (ἐκ τοῦ κατὰ Μάρκον ἡ περικοτὴ ἡ Ισοδοῦσα τὴν ἀποστολὴν τῶν δώδεκα ἀποστόλων). Καὶ οὐδὲν ἕτερον, συνεχίζομένης κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τῆς θείας λειτουργίας.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

²Αξιοσημείωτος τυγχάνει ἡ ἐν τῷ εὐχολογίῳ τοῦ Γοαρ σημειωμένη ὑπ' αὐτοῦ παρατήρησις, ὅτι πολλοὺς κώδικας ἐρευνήσας ἀνεύρεν ἐν αὐτοῖς ἀσχηφονίαν ὥς πρὸς τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ πολλὴ ἀλλοίωσις διαφύγοντας¹. Πιθόματι καὶ ἐκ τῶν κωδίκων, οὓς εἶχονεν ὑπ' ὅψει καὶ ἡμεῖς, μάλιστα ἀπὸ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος καὶ μετέπειτα ἀναγράφουσι τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Εὐαγγελίου κατὰ τὴν σημερινὴν τάξιν αὐτῆς, ὥς πρὸς δὲ τὰ ὑπὸ τοῦ Δημητρίεβσκη δημοσιευθέντα εὐχολόγια εἰς μὲν τὰ παλαιότερα ἐκ τούτων, τὰ ἀπὸ τοῦ Θου—ΙΓ' αἰῶνος χρονολογούμενα, δὲν ἀπαντᾷ ἀκολουθία εὐαγγελίου. ³Ανέχονται δὲ ταῦτα εἰς δέκα. ⁴Ἐκ δὲ τῶν ἀπὸ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος χρονολογούμενων, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς φθάνει τὰ ἑξοσι καὶ ἑν, μόνον εἰς τέσσαρα εὐρηγνται ἀκολουθία εὐαγγελίου, καὶ ἐκ τούτων δὲ αἱ δύο ἐξελκύσσονται πρὸς τὰς ἄλλας. Αὐτοὶ οἱ Β, **P** καὶ **Σ**, παρ' οἷς μόνως ἐκ τῶν παλαιότερων ὑπ' ὅψει ἡμῶν κωδίκων εὕρηται ἀκολουθία εὐαγγελίου, καθὼς καὶ ὁ Βησσαριανὸς κώδιξ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐμπεριέχουσιν ἀκολουθίας μῆτις ἐξελκνόμενας πλήρως.

1. ⁵Ἐκ τῶν διατρέξων τοῦτον αξιοσπουδαίως τυγχάνει γνωστός ἡ τοῦ κώδικος **P** (Κοιναίου τῶν Παρισίων ὑπ' ἀριθ. 213, τοῦ ΙΑ' αἰῶ.), ἥτις καθ' ἡμᾶς ἐκπροσωπεῖ τύπον παλαιότερον καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐν τῷ Βαβελωνῷ κώδιξι. Ἡ κατὰ τὸν **P** «τάξις καὶ ἀκολουθία» αὕτη (ἴδε παραγνῆμα ὑπ' ἀριθ. 1) περιέχει δύο μόνον εὐχάς, ἕξ ὧν ἡ πρώτη λέγεται ὑπὲρ τὸ ἔλλαον πρὸς καθαναγιασμὸν αὐτοῦ, ἐπαναλαμβάνομένη ὑπ' ἑνὸς ἐκάστου τῶν ἑπτὰ ἑσέων ἀλληλοδιαδόχως. Ἡ δὲ δευτέρα πάλιν ἀπαιγέλλεται ὑπ' ἐκάστου τῶν ἑσέων κατὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν χρίσιν τοῦ ὑπὲρ οὗ γίνεται τὸ εὐχέλαιον. Σημειωτέον, ὅτι ἀμφοτέρω αἱ εὐχαὶ αὗται ἀπαντῶσι γενικῶς εἰς ἀπαντας τοὺς κώδικας, καὶ τοῦτο ἀποδεικνύει τὴν παλαιότητα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ γενικὴν ᾗ ᾗ αὐτῶν. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἐκ τούτων εἶναι ἡ καὶ ἐν τῷ ἐντύμῳ εὐχολογίῳ πρώτη («Κύριε, ὃ ἐν τῷ ἔλαει καὶ τοῖς οἰκτιρμοῖς σου ἰώμενος...»), ἣν κωδικῆς τινες (**N** **χ**) ἐπιγράφουσιν «*Εὐχὴ τοῦ ἀγίου ἐλαίου*» ἢ «*Εὐχὴ τοῦ ἐλαίου*» (**Ξ**) καὶ ἥτις οὐ μόνον κατὰ τὸν **P**, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς **Z** **H** **Ι** **Κ** **Λ** **Μ** **Ν** **Ξ** **Ο** ἃ λέγεται «παρ' ἑνὸς ἐκάστου ἑσέως βόλοντος μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς εὐχῆς καὶ ἔλαιον» (**Η**) «ἀπὸ τοῦ πρώτου ἕως τοῦ ὅσχα-του» (**Ζ**). Διαβανουμένου ὑπ' ὅψει καὶ τοῦ περιεχομένου τῆς εὐχῆς ταύτης ἀγόμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι αὕτη ὑπῆρξε παλαιότερον ἢ μόνῃ καθαναγιαστικῇ εὐχῇ, ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἐπανειλημμένως ἀνέκαθεν ὑπὸ πάντων τῶν ἑσέων, τῶν λοιπῶν εὐχῶν, τῶν ἥδη ἐν χρήσει, ἢ καὶ τῶν ποικιλοῦσιν κατὰ τοὺς διαφοροὺς κώδικας, παρασαχθίεισιν μεταγενεστέως. ⁶Αξιοση-

1. Εὐχολόγιον ἔκδοσις δευτέρα σελ. 428.

θὺς ἐπομένου πρεσβυτέρου. Κατὰ δὲ τὸν **M** ὁ λεγὺς «σφραγίζει τὸν ἀσθενῆ σταυροειδῶς καὶ ἀλείφει αὐτὸν σταυρῶν... μέτα αὕτη τὸ ἀπρόστουθρον καὶ πήγνυσιν αὐτὸ εἰς τὸ στήθος καὶ καίεται»... Ὁ λόγος τῆς ὑπ' ἐκείνου λεγέως ἀφῆς τῆς θρυαλλίδος δὲν καθορίζεται οὐδ' ὑποδηλοῦται πως ὑπὸ κωδίκους τινος. Καὶ ἡ μὲν διάταξις τοῦ **M** καταλείπεται εὐκόλως, ὅταν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ ἀπρόστουθρον ἀνάπτεται μετὰ τὴν χρίσιν καὶ πήγνυσιν ἔξω τῆς κανθίλας, ἐπὶ τοῦ ἐν τῷ πνευμάτι οἴτου, ἵνα κατῇ. Τὸ ἀπρόστουθρον, φράνεται, χρησιμοποιεῖται πρῶτον διὰ τὴν χρίσιν τοῦ ἀσθενοῦς, καὶ εἶπε ἐμπροσθένον δι' ἡθολογημένου ἐλαίου. Ἵνα μήποτε λοιπὸν παρὰ τὴν χρίσιν καὶ ἐπιστημὴν βεβήλωσις τις ἐμπίγνυσται μετὰ τὴν χρίσιν ἐπὶ τοῦ οἴτου, ἀφροῦ προηγουμένου ἀναφύῃ, καὶ κατακαίεται. Κατὰ τοὺς ἄλλους ὁμῶς κωδικίους ἡ ἀφρὴ γίνεταί ποθ' τῆς χρίσεως καὶ ἡ θρυαλλὶς παρὰ τὴν ἐμβεβατισμένην ἔντος τοῦ ἐλαίου. Διὰ τίνα λόγον; Καθ' ἡμᾶς δύο εἰσκαίεται δύναται νὰ ἐξελεχθῶσι. Κατὰ τὴν μίαν ἡ ἀφρὴ τῆς θρυαλλίδος ἐκάρτησε νὰ γίνεταί ὡς εἶδος τι καθιερώσεως τῆς κανθίλας καὶ ἐγκαννοσμοῦ ταύτης εἰς χρίσιν λειτουργικὴν καὶ εὐλογίας τοῦ φωτός αὐτῆς κατ' ἀνάλογον τι πρὸς τὴν ἀφρὴν τῶν λαμπάδων τοῦ Πάσχα καὶ ἄλλων τινῶν περὶ τὸν μέτρον σήμερον ἐν τῇ λειτουργικῇ προξεί περιστατικῶν εὐλογίας φῶτον καὶ λυχνίων. Ὑπερ τῆς ἐξηγήσεως ταύτης συνηγορεῖ καὶ διάταξις τις τοῦ **P**, καθ' ἣν ἡ κανθίλα δέον νὰ εἶνε **καυτή**. Καὶ κατ' ἀρχάς μὲν ἀνήτατο μία θρυαλλίς. Ὅτε ὁμῶς εἰσῆχθη ἡ ἐν τῷ εὐχέλαιῳ συμμετογὴ ἐπὶ τὰς ἱερέων, εἰς ἕκαστος τούτων ἐπαναλαμβάνων ὅ,τι καὶ ὁ ποθ' αὐτοῦ, ἐπόμενον ἦτο καὶ ἐν τῇ ἀφρῇ τῆς θρυαλλίδος νὰ μιμηθῇ τὸν πρῶτον. Κατὰ τὴν ἄλλην εἰσασίαν αἱ ἀφραί τῶν θρυαλλίδων ἐγένοντο διὰ συναφῇ σκοπὸν πρὸς τὸν τῆς διατάξεως τοῦ **M**. Ἀπεσκόπουν τουτέστιν ἵνα καταναλώσῃσι τὸ μετὰ τὴν χρίσιν ἐναπολειφθισόμενον ἐν τῇ κανθίλᾳ ἔλαιον, ὥστε τοῦτο νὰ μὴ ἐπανατεθῇ ὁπωσδήποτε εἰς χρήσιν κοινήν. 4) Κατὰ τὸν **B**, ἡ κανθίλα δέον νὰ εἶνε «μεγάλῃ χωροῦσα λίγας ἐπτά». Ἡ τοιαύτη χωρητικότης τῆς κανθίλας ἐξηγείται, ὅταν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν, ὅτι τὰ ἀπρόστουθρα τῶν ἐπὶ ἱερέων θὰ ἔμενον ἀνημμένα καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς λειτουργίας, ἡ ὅλῃ δ' ἀκολουθία τοῦ εὐχελαίου παρτείνεται ἐν παννυχίδι, ἵνα ἐπακολουθῇ ἡ ἱκανὴν ποσότητα ἐλαίου ἀπαιτούσα χρίσις οὐ μόνον τοῦ ἀσθενοῦς, ἀλλὰ καὶ τῶν οἰκείων αὐτοῦ καὶ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου οἱ ἱερεῖς ἐποιοῦν «σταυροῦ τύπον μετὰ τοῦ ἀγίου ἐλαίου καθ' ἑκάστην θύραν καὶ θυρίδα καὶ ὑπέρθυραν καὶ παρὰ τὰς καὶ πρὸς μέτρον τοῦ μαγεῖοιο καὶ τοῦ σταύλου, ἐάν ἔστιν» (**P**). Ἐπὶ πλεόν κατὰ τὸν **P** οἱ συμμετέχοντες εἰς τὸ εὐχέλαιον πρεσβύτεροι ἐλειτουργοῦν ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον ἐπὶ ἐπιταμίον, κατὰ τὴν διάρκειαν δὲ τῆς ἐβδομαδὸς ταύτης ἡ κανθίλα παρήμεν ἀνημμένη, ἐκαστοῦ πρεσβυτέρου σβεννύοντος τὸ ἀπρόστουθρον αὐτοῦ μετὰ τὸ λειτοργηῆσαι. Ἐκ πάντων τούτων ἐξηγείται τὸ διατὶ ἡ κανθίλα ἐξελεγχέται

νὰ εἶνε μεγάλης χωρητικότητος. 5) Κατὰ πολλοὺς ἐκ τῶν ὁπωσδήποτε παλαιῶν κωδικίων (**ZHNOII**) ὁ μέλλων ποιῆσαι τὸ ἔργον ἔλαιον κατὰ τὴν ἐναφρὴν τοῦ δευτέρου μέρους τῆς ἀκολουθίας τοῦ εὐχελαίου ζητεῖ συγχώρησιν «ποιῶν μετανοίας ἡμεῖς κατὰ ἀνατολὰς καὶ τοὺς ἱερεῖς ἐτέραν καὶ λέγον» Ἐθολογήσατε, πατέρες ἄγιοι. Συγχωρήσατέ μοι τῷ ἁμαρτωλῷ καὶ εὐχασθε ὑπὲρ ἡμοῦ. Ἐως τρίτον. Καὶ συγχωροῦσιν αὐτῷ ἀποκρινόμενοι. Ὁ Θεὸς συγχωρήσαι σοι καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι» (**H**). 6) Κατὰ κωδικίους τινάς (**ZHKMā**) ποθ' τῆς ἀλείψεως καὶ μετ' ἐκείστην εὐχρὴν ἐπακολουθοῦσαν τῷ ζεῦγναι τῶν ἀναγνωσμάτων ὁ ἱερεὺς «ποιῶν καὶ σταυροὺς ἐπάνω τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ εὐθέως λέγει Εἰσάκουσον, Κύριε· εἰσάκουσον, θέσποτα· εἰσάκουσον, ἄγιε». Μεθ' ὃ ἐπακολουθεῖ ἡ χρίσις λεγομένης κατ' αὐτὴν καὶ τῆς εὐχῆς Πάτερ ἄγιε... Ἄλλοι κωδικίους (**ā ā**) ἐν συμφωνίᾳ μετὰ Συμεὼν τοῦ Θεσσαλονίκης, σημειοῦσι ποθ' τῆς χρίσεως: «Ἡ βοήθεια ἡμῶν ἐν ὀνόματι Κυρίου, τοῦ ποιήσαντος τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Καὶ τό· Ἡ χάρις καὶ ἡ βοήθεια τοῦ πανταγίου Πνεύματος εἴη μετὰ σοῦ». 7) Ἡ περὶ τὸ τέλος τῆς ἀκολουθίας ἐπίθεσις τοῦ εὐαγγελίου ἐκ τὴν κεφαλῇ τοῦ ὑμῶν οὐ ἐπιτελείται τὸ εὐχέλαιον καὶ ἡ ἐπ' αὐτὸν ἀνάγνωσις εὐχῆς συγχωρητικῆς συνεπαρτομένων πάντων τῶν πρεσβυτέρων, ἡ μνημονευομένη καὶ ὑπὸ Συμεὼν τοῦ Θεσσαλονίκης, δὲν μαρτυρεῖται ὑπὸ τῶν παλαιότερων κωδικίων. Ἡ κατάβολή τῆς διατάξεως ταύτης δύναται πιθανώτατα νὰ ἀναζητηθῇ ἐν τῇ διατάξει τῶν **P** καὶ **Σ**, καθ' ἣν μετὰ τὴν ἐν τῷ παρὶ τέλει τοῦ εὐχελαίου καὶ τὴν ἐκ τοῦ ναοῦ μεταφορὰν τοῦ ἀσθενοῦς εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ καὶ τὴν χρίσιν καὶ αὐτῶν τῶν τῆς οἰκίας μερῶν, ἀλλὰ καὶ ποθ' τῆς τελικῆς ἀποδόσεως, ἀνεγνωσμένο εὐαγγελικὸν ἀνάγνωσμα. Συνεισφίεται δὲ ἄκρι τοῦ νῦν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀναγνωσεως τοῦ εὐαγγελίου νὰ προσεγγίζῃσι τὸν λειτοργὸν ἐκ τῶν παρισταμένων πολλοὶ καὶ κλόνοντες τὴν κεφαλὴν νὰ ἀκροῶνται τοῦ εὐαγγελίου, ἔχοντας αὐτὸ ὑπὲρ πάντων καὶ σχεδὸν ἐφαπτόμενον αὐτῆς. Πιθανώτατα δὲ ἡ ἐν τοῖς **HMNE** ἐ διάταξις, ἡ καὶ ὑπὸ τοῦ Συμεὼν μαρτυρουμένη, καθ' ἣν περὶ τὸ τέλος τοῦ εὐχελαίου (ὁλόγον ποθ' τῆς τελικῆς ἔκτεντος κατὰ τοὺς **HM** ἡ κατὰ τὴν ἀπόκλιναν κατὰ τὸν **N**, ἡ μετὰ τὴν ἀπόκλιναν κατὰ τοὺς **E** καὶ **χ**) ὁ ὑπὲρ οὗ τὸ εὐχέλαιον ζητεῖ ἐκ τρίτου συγχώρησιν ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς, ν' ἀποτελῇ τὴν πρῶτην κατάβολήν τῆς συγχωρητικῆς εὐχῆς, ἥτις ἅμα τῇ ἐκπλήσει τοῦ εὐαγγελίου ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ἀναγνωσόμενα σημειοῦν ὑπὸ τοῦ προσετώτος ἐπ' αὐτὸν συνεπαρτομένων καὶ τῶν λοιπῶν πρεσβυτέρων. Ἡ ὑπὸ τοῦ Συμεὼν δὲ μαρτυρουμένη καὶ ἐν τοῖς **Σ**, **A**, **II**, ἀναγραφομένη κατὰ τῆς ἥν «ὁ πνευματικὸς πατήρ λέγει», ἀφροῦ θέσιν τὴν χεῖρα αὐτοῦ «ἐπάνω τῆς κεφαλῆς τοῦ τὸ ἄγων ἔλαιον ποιήσαντος», ἀποτελεῖ ἴσως ἐτέραν μορφήν τῆς παροχής τῆς συγχωρησεως ταύτης, εἴτε παρὰ τὴν ποθ' τῆς σημειοῦ ἐν χρίσει συγχωρητικῇ εὐχρὴν σηματοδοτοῦσαν εἴτε ποθ' αὐτὴν ποσοδοποιήσαντα.